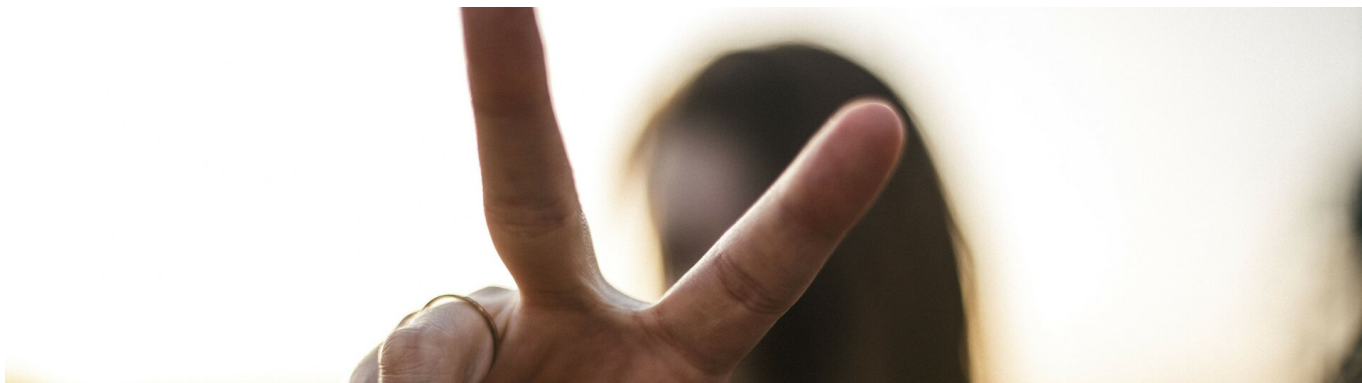




Nowożytna myśl polityczna: rys historyczny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Kant Immanuel, *Do wiecznego pokoju*, [w:] , tłum. M. Żelazny.
- Marks Karol, *Tezy o Feuerbachu*, [w:] , tłum. S. Filmus, 11.
- Niccolo Machiavelli, *Księżę*, [w:] Barbara Markiewicz, *Od Filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*.
- Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, [w:] , tłum. M. Król.



Nowożytna myśl polityczna: rys historyczny

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy filozofia ma interpretować, czy zmieniać świat? Jakie cele stawiali sobie filozofowie nowożytności? Charakterystycznym rysem epoki był indywidualizm. W centrum rozważań znalazł się człowiek i jego umysł, zaczęto też zwracać uwagę na ludzką godność i wolność. Czy jednak dążenie do poznania natury ludzkiej było celem samym w sobie? Czy miało także prowadzić do stworzenia lepszego ustroju, którego przecież w oderwaniu od człowieka wymyślić się nie da? Nowożytna myśl polityczna, formułowana przez filozofów, powstawała w kontekście głębokich przemian społecznych, gospodarczych i kulturowych, kryzysu katolicyzmu i kryzysu władzy. W pismach Machiavellego, który publikacją *Księcia* w 1513 roku symbolicznie otworzył erę nowożytności, słowo „polityka” nabrało współczesnego znaczenia. Punktem zwrotnym epoki był wybuch rewolucji francuskiej w 1789 roku, która stworzyła podłoże współczesnego podziału sceny politycznej na lewicę i prawicę, lub liberalizm i konserwatyzm.

Twoje cele

- Poznasz zarys nowożytnej filozofii politycznej, jej genezę i kontekst historyczny.
- Ocenisz, jaki wpływ na myśl polityczną nowożytności miała filozofia Machiavellego.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób postępująca demokratyzacja dyskusji politycznej w II połowie XIX wieku rzutowała na kryzys idei postępu.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat filozofii nowożytnej, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Wprowadzenie do filozofii nowożytnej](#)
- [Nowożytne teorie etyczne](#)
- [Nowożytny ideał nauki](#)

Nowożytna myśl polityczna

Alexis de Tocqueville

O demokracji w Ameryce

We wszystkim więc, co się tyczy wzajemnych stosunków obywateli, człowiek jest bez reszty uzależniony [od władzy państwowej], we wszystkim zaś, co dotyczy tylko jego własnego życia, pozostaje panem: jest wolny i za swoje czyny odpowiada jedynie przed Bogiem. Stąd bierze się maksyma głosząca, że człowiek jest najlepszym sędzią swoich prywatnych spraw i że społeczeństwo nie ma prawa wtrącać się do jego postępowania, chyba że musi bronić dobra ogółu przed zakusami jednostki lub potrzebuje współdziałania.

Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. M. Król, Warszawa 1976.

Karol Marks

Tezy o Feuerbachu

Filozofowie rozmaicie tylko interpretowali świat, idzie jednak o to, aby go zmienić.

Źródło: Karol Marks, *Tezy o Feuerbachu*, Warszawa 2004, s. 4.

Daty wyznaczające granice nowożytnej myśli politycznej nie do końca pokrywają się z datami panowania nowożytnej [filozofii](#). W przypadku myśli politycznej większe znaczenie mają bowiem konkretne wydarzenia i procesy historyczne niż procesy czysto intelektualne. Z drugiej jednak strony oddzielenie nowożytnej myśli politycznej od filozofii nie jest łatwe: większość nowych teorii politycznych wygłaszają filozofowie, a teorie te opierają się na filozoficznych koncepcjach człowieka.

Bez odpowiedzi na pytanie o ludzką naturę nie sposób bowiem ustalić najlepszej formy ustroju politycznego.



Karta tytułowa *Księcia*, wydanie z 1550

Źródło: Niccolò di Bernardo dei Machiavelli, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/>, domena publiczna.

Symbolicznym **początkiem** nowożytnej myśli politycznej jest data publikacji *Księcia* Niccola Machiavellego, a więc rok 1513. Był to zarazem kulminacyjny moment złożonych procesów politycznych, gospodarczych i kulturowych. Najważniejsze z przemian dotyczyły przejścia od ustroju feudalnego do absolutyzmu, wiązały się z kryzysem dotychczasowego sposobu **legitymizacji** władzy (czyli sposobu uzasadniania prawa do jej sprawowania) oraz kryzysem politycznego znaczenia katolicyzmu. Machiavelli we wszystkich tych kwestiach zajmuje nowe stanowisko:

1. proponuje przekazanie władzy w ręce jednego i bezwzględnego władcy;
2. sposób i prawo do sprawowania władzy uzasadnia względami praktycznymi, a nie religijnymi lub moralnymi;
3. bezlitośnie krytykuje polityczną władzę papieża oraz wpływ katolicyzmu na świadomość społeczną.

W pismach Machiavellego słowo „polityka” nabiera nowoczesnego, bliskiego nam dziś znaczenia: jest to sztuka skutecznego zdobywania i sprawowania władzy.



Pierre Gautherot, *Napoleon ranny pod Ratyboną*, 1820
domena publiczna

Punktem zwrotnym w nowożytnej myśli politycznej jest wybuch Wielkiej Rewolucji Francuskiej w 1789 r. Spory o wolność, umowę społeczną, naturę człowieka czy legitymizację władzy po wybuchu Rewolucji zmieniają swój charakter, myśliciele bowiem zyskują nowe, namacalne argumenty. Rewolucja była zjawiskiem zarówno fascynującym, jak i przerażającym. Z jednej strony głosiła szczytne ideały, z drugiej dopuściła się aktów skrajnego terroru. Rozrachunek z Rewolucją stanie się jednym z głównych tematów myśli politycznej następnego stulecia.



Bundesarchiv, Bild 183-R42025
Foto: Kühlewindt, Alfred | 5. August 1915

Alfred Kühlewindt, *Wkroczenie kawalerii niemieckiej do Warszawy, 5 sierpnia 1915*, 1915

Schyłek nowożytnej myśli politycznej to, według niektórych badaczy, przełom wieku XIX i XX, według innych, wybuch pierwszej wojny światowej. Na zmianę

charakteru myśli politycznej przede wszystkim wpłynęło pojawienie się społeczeństwa masowego oraz ruchów nacjonalistycznych. Wcześniej dyskusje polityczne, ze względu na klasowy charakter społeczeństwa oraz ograniczony dostęp do edukacji, miały charakter elitarny. Pod koniec XIX w. wskutek rewolucji przemysłowej, rozwoju kapitalizmu, powstania klasy robotniczej i skrajnych dysproporcji społecznych, a także w wyniku szerszego dostępu do edukacji i wzrostu wrażliwości społecznej znacząco zmieniła się tematyka i język owych dyskusji. Zjawiskom tym towarzyszyło pojawienie się pesymizmu i nihilizmu. Kultura i filozofia schyłku XIX stulecia przesyciona była zwątpieniem w ideały oświecenia, a więc w rozum, w postęp ludzkości, osiągalność szczęścia. Wydawało się, że pomimo wysiłków kolejnych pokoleń działaczy i myślicieli poziom niesprawiedliwości społecznej i ludzkiego cierpienia nie zmniejszył się. Wynalazki nauki zaś – zamiast pomagać ludzkości i pomnażać jej dobrobyt i szczęście, jak tego chciał Bacon – stawały się przeważnie narzędziem wyzysku biednych. W rezultacie racjonalne argumenty straciły na znaczeniu i, jak zauważa hiszpański pisarz i filozof Jose Ortega y Gasset w *Buncie mas*, coraz większą rolę zaczęły odgrywać pozaracjonalne czynniki takie jak siła i emocje.

Słownik

absolutyzm

(łac. *absolutus* – zupełny, bezwzględny) model sprawowania władzy, w którym przysługuje ona w sposób nieograniczony jednostce lub grupie ludzi

filozofia polityki

inaczej: filozofia państwa; zajmuje się filozoficznym namysłem nad zagadnieniami szeroko rozumianej polityki, rozważa legalność, pochodzenie, sprawowanie, zastosowanie i przejmowanie władzy, możliwe ustroje polityczne i społeczno-polityczne, w kontekście politycznym operuje pojęciami wolności, sprawiedliwości, ustroju, postępu itp.; rozważa faktyczny stan rzeczy w polityce (jak jest) i tworzy postulaty roszczeniowe (ocenia jak być powinno); bywa łączona z filozofią prawa, a wtedy ujmuje się ją jako filozofię państwa i prawa

filozofia

(gr. *philosophia*) – umiłowanie mądrości; ogólna, racjonalna i krytyczna widza o bycie, czyli tym, co istnieje

legitymizacja

uznanie jakiegoś systemu politycznego za najbardziej odpowiedni dla danego typu społeczeństwa

nihilizm

| (łac. *nihil* – nic) odrzucenie bądź relatywizacja wszelkich wartości

Audiobook

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DYvNU6rBM>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Rozwój nowożytnej myśli politycznej*.

Polecenie 1

Co było punktem zwrotnym w nowożytnej myśli filozoficznej i dlaczego?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PLyZQLlvi>

Niccolò Machiavelli

Książę

Wielu wyobrażało sobie takie rzeczpospolite i państwa, jakich w rzeczywistości ani nie widzieli, ani nie znali; wszak sposób, w jaki ludzie żyją, jest tak różny od tego, w jaki żyć powinni, że kto, chcąc czynić tak jak się czynić powinno, nie czyni tak jak czynią inni, ten gotuje raczej swój upadek niż przetrwanie; bowiem człowiek, który pragnie zawsze i wszędzie wytrwać w dobrym, paść koniecznie musi między tymi ludźmi, którzy nie są dobrzy. Otóż niezbędnym jest dla księcia, który pragnie utrzymać władzę, aby potrafił nie być dobrym i dobrocią posługiwał się lub nie, zależnie od potrzeby. [...] Każdy rozumie, że byłoby rzeczą dla księcia chwalebną dotrzymać wiary i postępować w życiu szczerze, a nie podstępnie. Jednak doświadczenie naszych czasów uczy, że tacy książęta dokonali wielkich rzeczy, którzy mało przywiązywali wagi do dotrzymania wiary [...] Musicie bowiem wiedzieć, że *dwa są sposoby prowadzenia walki: jeden — prawem, drugi — siłą; pierwszy sposób jest ludzki, drugi zwierzęcy*, lecz ponieważ częstokroć pierwszy nie wystarcza, wypada uciekać się do drugiego. [...] Przeto książę, zmuszony umieć dobrze się posługiwać naturą zwierząt, powinien spośród nich wziąć za wzór lisa i lwa, albowiem lew nie umie unikać sidła, a lis bronić się przed wilkami. Trzeba przeto być lisem, by wiedzieć, co sidła, i lwem, by postrach budzić u wilków. Nie rozumieją się na rzeczy ci, którzy wzorują się wyłącznie na lwie. Otóż dobry pan nie może ani powinien dotrzymywać wiary, jeżeli takie dotrzymywanie przynosi mu

szkodę i gdy zniknęły przyczyny, które spowodowały jego przyrzeczenie. Zapewne gdyby wszyscy ludzie byli dobrzy, ten przepis nie byłby dobry, lecz ponieważ są oni nikczemni i nie dotrzymaliby tobie wiary, więc ty także nie jesteś obowiązany im jej dotrzymać. A nigdy nie braknie księciu przyczyn prawnych, by upiększyć wiarołomstwo. Można by na to dać niezliczone przykłady współczesne i wykazać, ile traktatów pokojowych, ile przyrzeczeń stało się nieważnymi i próżnymi wskutek wiarołomstwa książąt, a ten wyszedł lepiej, który umiał używać natury lisa. Lecz konieczne jest umieć tę naturę upiększać i być dobrym kłamcą i obłudnikiem; ludzie tak są prości i tak naginają się do chwilowych konieczności, że ten, kto oszukuje, znajdzie zawsze takiego, który da się oszukać. [...] Nie jest przeto konieczne, by książę posiadał wszystkie owe zalety, które wskazałem, lecz jest bardzo potrzebne, aby wydawało się, że je posiada. Śmiem nawet powiedzieć, że gdy się je ma i stale zachowuje, przynoszą szkodę, gdy zaś wydaje się, że się je ma, przynoszą pożytek; powinien więc książę uchodzić za litościwego, dotrzymującego wiary, ludzkiego, religijnego, prawego i być nim w rzeczywistości, lecz umysł mieć skłonny do tego, by mógł i umiał działać przeciwnie, gdy zajdzie potrzeba.

Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę*, [w:] Barbara Markiewicz, *Od Filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*.

Polecenie 2

Jaki model władzy proponuje Machiavelli? Jakie są jego argumenty?

Film edukacyjny

Polecenie 1

Jakie wydarzenie uznaje się za początek nowożytnej myśli filozoficznej i dlaczego?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D9zezjTBg>

Film edukacyjny. Początki nowożytnej myśli politycznej. Wywiad z prof. Janem Hartmanem

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Początki nowożytnej myśli politycznej*.

Ćwiczenie 1

Kogo uznaje się za ojca międzynarodowej filozofii politycznej?

☐

Kartezjusza

☐

Hugona Grocjusza

☐

Leona de Silvē

☐

Niccola Machiavellego

Ćwiczenie 2

Dopasuj cechy do praw.

prawo naturalne

konieczne i autorytatywne

prawo stanowione

zmienne i umowne

Polecenie 2

Jaki był wpływ Grocjusza na powstanie prawa międzynarodowego?

Ćwiczenie 3

Jakie są najważniejsze twierdzenia prawa naturalnego, które są niezbędne do powstania prawa stanowionego?

- ☐ Prawo naturalne jest ważniejsze niż stanowione.
- ☐ Przestępca powinien zostać powieszony.
- ☐ Własności nie można odebrać.
- ☐ Krzywdzie należy zadośćuczynić.
- ☐ Praw trzeba przestrzegać, umów należy dotrzymywać.

Polecenie 3

Czym był koncyliaryzm w ujęciu Pawła Włodkowica?

Praca domowa

Napisz esej, w którym przeanalizujesz, w jaki sposób postępująca demokratyzacja dyskusji politycznej wpływa na ideę postępu.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Nowożytna myśl polityczna: rys historyczny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

10. Pozytywizm. Uczeń:

4) prezentuje poglądy wybranego XX-wiecznego filozofa nauki;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz zarys nowożytnej filozofii politycznej, jej genezę i kontekst historyczny.
- Ocenisz, jaki wpływ na myśl polityczną nowożytności miała filozofia Machiavellego.

- Przeanalizujesz, w jaki sposób postępująca demokratyzacja dyskusji politycznej w II połowie XIX wieku rzutowała na kryzys idei postępu.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna zarys nowożytnej filozofii politycznej, jej genezę i kontekst historyczny;
- ocenia wpływ filozofii Machiavellegona na myśl polityczną nowożytności;
- analizuje, w jaki sposób postępująca demokratyzacja dyskusji politycznej w II połowie XIX wieku rzutowała na kryzys idei postępu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- praca z tekstem;
- dyskusja;
- audiobook;
- film edukacyjny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Nowożytna myśl polityczna: rys historyczny” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.

Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Audiobook”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Zarys nowożytnej filozofii politycznej, geneza i kontekst historyczny.

Faza realizacyjna:

1. **Metoda dociekań.** Uczniowie pracują w zespołach 4-osobowych metodą dociekań filozoficznych Lipmana. Przebieg pracy:
 - zapoznanie się z multimedium w sekcji „Audiobook”;
 - wykonanie polecenia 2 do multimedium w e-materiale;
 - sformułowanie pytań do treści multimedium przez uczniów;
 - wybór jednego z pytań, które mogłoby posłużyć wspólnej dyskusji.Przygotowanie uczniów do dyskusji.
Nauczyciel wybiera moderatora, który poprowadzi dyskusję, oraz obserwatora, który na końcu podsumuje jej przebieg.
Dyskusja nad wybranym tematem z uwzględnieniem odmiennych stanowisk.
Moderator zachęca uczniów do precyzyjnego formułowania argumentów za i przeciw, szukania powiązań między omawianymi stanowiskami oraz odpowiedzi na pojawiające się w trakcie dyskusji pytania.
Wybrany uczeń podsumowuje dyskusję.
2. **Praca z multimedium nr 2.** Nauczyciel wyświetla multimedium z sekcji „Film edukacyjny”. Tym razem uczniowie pracują w parach, przygotowując odpowiedzi na pytania:
 1. Jakie wydarzenie uznaje się za początek nowożytnej myśli filozoficznej i dlaczego?
 2. Jaki był wpływ Grocjusza na powstanie prawa międzynarodowego? Po wyznaczonym czasie pary łączą się w czwórki i wspólnie omawiają swoje odpowiedzi, uzupełniając zawarte w nich wnioski i wiadomości. Nauczyciel pilnuje porządku pracy, pełni rolę doradcy i udziela uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy treść ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film edukacyjny”. Uczniowie wykonują je w parach, a następnie porównują swoje rozwiązanie z innym zespołem, omawiając możliwe rozwiązania.

4. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 3, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla pytanie otwarte z e-materiału, a uczniowie ponownie na nie odpowiadają, zapisując swoje wnioski wraz z autorefleksją dotyczącą ewentualnej zmiany stanowiska. Nauczyciel wybiera najciekawsze odpowiedzi, prezentuje je na forum klasy i komentuje, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują polecenie nr 3.
2. Napisz tekst rozmowy dotyczącej interpretacji analizowanego podczas lekcji tekstu źródłowego, jaka mogłaby się odbyć między tobą a autorem tekstu.

Materiały pomocnicze:

- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.
- *Dlaczego filozofia? Filozofia a świat współczesny, doświadczenia źródłowe, drogi do filozofii*, „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 237–256.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.